

İstanbul'u yeniden keşfetmek için...

SARAYBURNU KİTAPLIĞI /5

Muhteşem Süleyman'ın Veziriazamı
KARA AHMED PAŞA VE VAKIFLARI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Köç – Ebul Faruk Önal

Genel Yayın Yönetmeni
Ömer Faruk Yılmaz

Editörler
Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu
Osman Doğan

Sanat Yönetmeni
Osman Turhan

Tashih
Kemal Erkan
İbrahim Coşkun

Fotoğraflar
Soner Demirsoy

Grafik /Tasarım
Süleyman Köklü

Kapak Tasarımı
Sedat Yazılıtaş

1. Baskı: İstanbul 2013

Baskı ve Cilt
Fazilet Neşriyat Tic. A.Ş.
Bağlar Mahallesi Mimar Sinan Caddesi
No:52 Güneşli – Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 657 88 00 (pbx) - Sertifika No: 16384

ISBN: 978-605-5331-75-7

Sarayburnu Kitaplığı*
İnciliçavuş Sk. No:27/1 Sultanahmet /İstanbul
Tel/Faks: 0212 512 41 01
www. sarayburnu.com.tr - www.camlicabasim.com
bilgi@camlicabasim.com

T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 15732

* Sarayburnu Kitaplığı bir Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş. markasıdır.

©Bu eserin bütün yayın hakları Çamlıca Basım Yayın ve Ticaret Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Muhteşem Süleyman'ın Veziriazamı
KARA AHMED PAŞA
VE VAKIFLARI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Köç - Ebul Faruk Önal

İstanbul 2013

Kara Ahmed Paşa Camii'nin içi ibadet edenlere huzur vermektedir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	5
TABLOLAR.....	7
KISALTMALAR	8
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM

16. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Devleti ve Veziriazam Kara Ahmed Paşa

A. Bir Cihan Devletinin Doğuşu.....	25
B. Devşirmelikten Vezirliğe Giden Yolda Ahmed Paşa	50
C. Veziriazam Kara Ahmed Paşa ve Orta Avrupa’da Osmanlı Hakimiyeti	58
D. Kara Ahmed Paşa’nın Sadrazam Oluşu ve İran Seferleri	77
E. Veziriazam Ahmed Paşa’nın İdamı	95

İKİNCİ BÖLÜM

Veziriazam Kara Ahmed Paşa Külliyesi

A. Kara Ahmed Paşa’nın Vakıfları.....	101
1. Vakıf Yönetimi	101
2. Vakfın Gelir Kaynakları	114
B. Topkapı’da Kara Ahmed Paşa Külliyesi	131
1. Câmi	131
2. Medrese	148

3. Mektep	153
4. Türbe	155
5. Çeşme.....	157
6. Kuyu.....	157
7. Hazire	160
C. Topkapı Külliyesi'nde İstihdam Edilen Personel.....	190
D. Kara Ahmed Paşa'nın Zevcesi Fatma Sultan Vakıfları	203
E. Topkapı'daki Vakıf İmâretinden Bir Tas Çorba ve Bir Somun Ekmek Almak	206
SONUÇ	213
KAYNAKLAR.....	217
ESKİ-YENİ FOTOĞRAFLAR.....	227
DİZİN.....	235

TABLÖLAR

Tablo 1 : İstanbul'da Bulunan Vakıf Mülkleri	118
Tablo 2 : Edirne Şehrinde Bulunan Vakıf Yapıları	120
Tablo 3 : Bursa ve Civarında Bulunan Vakıf Mülkleri	122
Tablo 4 : Karanova ve Civarında Bulunan Vakıf Mülkleri	123
Tablo 5 : Samakov ve Civarında Bulunan Vakıf Mülkleri	126
Tablo 6 : Trablusşam ve Civarında Bulunan Vakıf Mülkleri	129
Tablo 7 : Vakfın Yönetiminden Sorumlu Personel	191
Tablo 8 : Câmi ve Zâviye Personeli	197
Tablo 9 : Mektep ve Medrese Personeli	202
Tablo 10 : İmâret Mutfağı İçin Çalışan Personel	207
Tablo 11 : İmâret Mutfağı İçin Satın Alınan Gıdalar	209

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
A. MKT	: Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı
A. RSK	: Bab-ı Asafî Ruus Kalemî
BEO	: Babıali Evrak Odası Evrakı
bkz.	: bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
C. AS	: Cevdet Askeriye
C. BLD	: Cevdet Belediye
C. DH	: Cevdet Dahiliye
C. EV	: Cevdet Evkaf
C. MF	: Cevdet Maarif
C. ML	: Cevdet Maliye
çev.	: çeviren
DH. EUM. ECB	: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Ecanib Kalemî
DH. EUM. THR	: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemî Evrakı
DH. İUM	: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı
DH. MKT	: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî
DH. SN. THR	: Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemî
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EV. d	: Evkaf Defteri
EV. HMH. d	: Evkaf Haremeyn Muhasebeciliği Defteri
HAT	: Hatt-ı Hümayun
haz.	: hazırlayan
HH. d	: Hazine-i Hassa Defteri
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İ. DH	: İrade Dahiliye
İ. EV	: İrade Evkaf
İE. EV	: İbnülemin Vakıf
MF. MKT	: Maarif Nezareti Mektubi Kalemî
MVL	: Meclis-i Vala Evrakı
neşr.	: neşreden
s.	: sayfa
ŞD	: Şura-yı Devlet Evrakı
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
VD	: Vakıflar Dergisi
vr.	: varak
Y. A. HUS	: Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y. A. RES.	: Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
ZB	: Zabtiye Nezareti Evrakı

ÖNSÖZ

Temelinde insan odaklı bir yaklaşımla varlığın gayesini diğerkâm hislerle, adeta ulvî hislere dönüştüren vakıf kurumu; geçmişten günümüze toplumsal dokumuzun sürdürülmesinde önemli vazifeler üslenmiştir. Bu hâliyle kültür ve medeniyetimizin temel yapılarından biri olan vakıflar, toplumla devleti birbirine yakınlaştıran, toplumun farklı kesimlerini kendi geliştirdiği vakıf şuurunu etrafında buluşturan bir köprü vazifesi görmüştür. Vakıf kurumlarının gördüğü işleri burada birkaç satıra sığdırmak mümkün değildir. Onun içindir ki Osmanlı toplumunda her vakıf müessesesi birbirinden ayrı düşünülme zorundadır. Bunun temel gerekçesi, bilindiği üzere müesseseleri inşâ ettiren vâkıfların, kendi iç âlemlerindeki manevî beklentilerle hareket etmiş olmalarıdır. Vakıf kuran her ferdin kendi ruh yapısıyla hareket ettiği ve böylece iç âlemleriyle uyumlu bir kimlik ortaya koydukları görülmektedir. Sonuçta Osmanlı toplumunda kişiler ve kurumlar birbirinden farklı olsa da hemen her ferdin değişik beklentilerle halkın sorunlarına cevap aramaya çalıştıkları görülmektedir. O halde diyebiliriz ki, vakıf kuran kişilerin ruh yapısını anlamamanın en kolay yolu, oluşturdukları kurumların resmî senetleri olan vakfiyelere bakmaktan geçmektedir.

Osmanlı devrinde vakıflar, toplum içerisinde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Öyle ki, vakıflar kişinin doğumundan ölümüne kadar bütün hayatını kuşatan bir hayat biçimi haline gelmiştir. A. E. Arsebük'ün ifadesiyle; *vakıflar sayesinde bir kişi vakıf evde doğar, vakıf beşikte uyur, vakıf mallardan yer içer, vakıf kitapları okur, vakıf bir okulda hocalık yapar, vakıf idaresinden ücretini alır, öldüğü zaman vakıf bir tabuta konur ve sonra da vakıf bir mezarlığa gömülürdü*. Asırlarca bu şekilde fertler arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sürdüren vakıflar, hem karşılıklı sevgi bağının kurulmasına hem de birer sosyal kuruluş olarak Osmanlı devlet nizamının yerleşmesine ve sürdürülmesine hizmet etmişlerdir.

Osmanlı toplumundaki diğer fertler gibi, Kara Ahmed Paşa ve ailesi hayırsever faaliyetler için büyük yatırımlar yapmışlardır. İstanbul'da Topkapı

seminde bulunan ve halk arasında Gazi Ahmed Paşa olarak da bilinen Kara Ahmed Paşa Külliyesi cami, mektep, imaret, çeşme ile daimî olarak kalan talebe ve hocalar için oluşturulmuş odaları muhtevî medreseden müteşekkildir. Vakfiyeye göre külliyenin ayakta kalabilmesi için özellikle Anadolu'da ve Balkan coğrafyasında geniş alanlarda mühim gelir kaynakları ayrılmıştır.

Topkapı'da Kara Ahmed Paşa Külliyesi dışında eşi Fatma Sultan'a ait yapılar da mevcuttur. Çalışma devam ederken görülmüştür ki Kara Ahmed Paşa'nın eşi Fatma Sultan'ın vakıfları ayrıca bir inceleme konusu olabilecek büyüklüktedir. Fatma Sultan'ın saraya mensup bir Osmanlı hanımefendisi olarak eşi Kara Ahmed Paşa'dan ayrı vakıf binaları inşâ ettirmesi, en basit bir ifade ile *varlıklı kimselerin ihtiyaç sahiplerini gözetmesi* olarak yorumlanabilir. Osmanlı toplumunda eşlerin birbirinden ayrı vakıflar kurduğunu başka örneklerde de görmek mümkündür.

Böylesine önemli kurumların günümüze yansımaları elbette olacaktır. Bizlere düşen vazife, bu kültür ve medeniyet varlıklarını korumak, kollamak ve gelecek nesillere kendi kıymetine yakışır biçimde aktarmaktır. Bu vazife bizim ecdadımıza karşı en önemli sorumluluğumuzdur. Toplumsal sorumluluklarımız çerçevesinde, Kara Ahmed Paşa tarafından kurulan Topkapı semtindeki külliye, bu çalışmada çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bu eser, Kara Ahmed Paşa'nın hayatını, hayırseverliğini, asırlardır yerli yerinde duran binalarını ve hemen bitişiğindeki mezarlıkta âhret yolculuğuna çıkmış kimselerin kimler olduğunu anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür.

İfade edilmeye çalışıldığı üzere, Osmanlı toplumunda padişahlar, hanedan üyeleri, askerî sınıfa mensup kişiler ile diğer hayırseverler, bazen halka zorluk çıkaran şehir dışında nehir üzerinde bir köprüyü, bazen de şehir içinde ihtiyaç duyulan cami, mescit, medrese, mektep veya imareti yaptırmak suretiyle toplum için faydalı olmaya çalışmışlardır. İşte bu hayırseverlerin ellerindeki sermayelerini sırf toplum yararına tahsis ederek değerlendirmeleri onların, doğal olarak bazı beklentilerle hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Halkın bu beklentilerini genel olarak iki grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi insan sevgisidir. Nitekim bu sevgi, Şeyh Edebalı'nın vasiyetnamesinde ifade edilen; *insanı yaşat ki devlet yaşasın* sözünün gereklerinin yerine getirilmesi şeklinde özetlenebilir.

Vakıf kuran kişilerin ikinci ve en önemli beklentileri, karşılığı uhrevî hayatta alınacak olan mazhariyetlerdir. Hazret-i Ebu Hureyre'nin rivaye-

tine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.); İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amellerinin sevabı sona erer. Ancak řu üç şey müstesnadır: sadaka-i câriye, istifade edilen ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat buyurmuşlardır. Hayırsever Müslümanlar vefat etseler bile, onların sürekli olarak nasıl sevap kazanmaya devam edebileceklerini Peygamber Efendimiz bu hadisleriyle kısaca özetlemiştir. Onun için kurduğu vakıf binaları sayesinde Kara Ahmed Paşa'nın da söz konusu hadiste ifade edilen manevî beklentilere ulaşmaya çalıştığını vurgulamak gerekmektedir.

Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen ve tavsiyeleriyle bizlere yol gösteren hocalarımıza, kitabın hazırlanmasına vesile olanlara ve kitabı yayımlayan yayınevine teşekkür ederiz.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Köç – Ebul Faruk Önal